

УДК 378.1:37.013.1

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ В КУЛЬТУРНО- ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

ОЛЕСЯ СМОЛІНСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри загальної педагогіки
і дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені І. Я. Франка

Ключові слова: цілі, цілепокладання,
університетська педагогічна освіта,
культурно-освітній простір, місія універ-
ситету.

© Смолінська О., 2013

остановка проблеми та її актуальність.

Сучасний глобалізований світ, з його інформаційною єдністю та економічною взаємозумовленістю, рішуче увійшов в існування таких споконвічно гуманітарних середовищ, як культура, освіта. Таким чином, питання, пов'язані із визначенням цілей освіти, набули нового змісту, державної ваги, оскільки слугують межею між всесвітньою інтеграцією та збереженням внутрішньої смислової цілісності держави/нації. Виходячи з цього, саме держава, через своєрідне делегування своїх повноважень, установлює єдині цілі освіти для всіх рівнів системи, ланками якої є також і педагогічні університети. У зв'язку зі змінами, що вже відбулися у вищій освіті, у тому числі через необхідність пристосування до життя в єдиному просторі Європи, університети є достатньо самостійними у виборі цільових установок своєї діяльності, їх конкретизації у власній місії, специфічному втіленні. Саме тому проблема цілепокладання в освіті поширюється не тільки на центральні органи управління всією системою, а й на її локальні осередки, які, власне, будучи носіями певних культурно-освітніх цінностей та діючи в єдиному просторі, надають меті

У статті розглянуто два типи цілей університетської педагогічної освіти, спрямовані на якість майбутнього професійного життя випускників. Цілі індивідуального інтелектуального розвитку та формування кар'єрних орієнтацій можуть реалізовуватися як самостійно, так і поєднуючись, проте щодо педагогічної освіти другий напрям, через діючі культурно-освітні установки та соціально-економічний стан галузі, часто переходить у категорію недеklarованих цілей або нівелюється.

життєвості, наближаючи план її реалізації до суспільних потреб.

Взаємодія університетської педагогічної освіти з різномірним зовнішнім середовищем, у тому числі реалізація делегованої державою функції цілепокладання, означають у сучасних умовах, по-перше, високий рівень декларованої відповідальності за результат, тобто якість випускника, по-друге, практичну відсутність бодай формальної відповідальності за якість його майбутнього професійного життя, результати професійної діяльності. Такі дві взаємозаперечні функціональні особливості насправді, на нашу думку, – похідні від сутності університетської освіти, її культурно-історичної місії, актуального статусу культурно-освітнього простору країни. Саме тому постановка цілей, що не співвідноситься з вищезазначеними інституційними сферами, перетворюється на формальну бюрократизовану процедуру, яка призводить до розриву між соціальним запитом щодо освіти й проголошуваними на державному рівні (чи від імені держави) цілями. Цілепокладання, що повинно об'єднувати цілеформування як суб'єктивно-ідеальний образ бажаного та цілереалізацію як втілення цього образу в об'єктивно-реальному результаті діяльності, втрачає цілісність, оскільки, з одного боку, мета формується централізовано-об'єктивно через законодавчі, нормативні акти щодо освіти, а втілюється організаційно-суб'єктивно в конкретних культурно-освітніх реаліях. Подолання такої суперечності можливе тільки на перетині повноважень «система освіти – суб'єкт освіти (у контексті цієї публікації – університет)», «суб'єкт освіти (університет) – суб'єкти освіти (викладачі, студенти)», що методологічно співвідноситься як зміст і форма. З наведених аргументів виходить, що проблема цілепокладання в університетській педагогічній освіті є актуальною.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Аналіз дослідженості проблематики університетської педагогічної освіти в її культурологічному аспекті варто почати з її методологічних засад, що відображені в працях В. П. Андрущенко, якими зроблено значний внесок

у розвиток педагогічної теорії та практики, філософських основ педагогіки, зокрема, вивчення нових стратегій мислення в освіті [3], соціокультурні тенденції [4], їх зв'язок із Болонським процесом [1], актуальні проблеми осучаснення української педагогічної освіти [2] та низку інших методологічно вагомих проблем. Цілепокладання в університетській педагогічній освіті розглядається О. Глузманом [5]. О. Навроцький [6], досліджуючи інноваційні процеси у вищій школі України з позицій соціології, пояснює, що потенціал оновлення всієї системи вищої освіти полягає в існуючій суперечності між консервативним характером дійсної системи та імперативами культурної глобалізації. При цьому, як зазначає автор, інноваційне цілепокладання, «пов'язане із вибірковим припиненням традиції, проривом через рутинність та логіку рутини» [6, 20–21], є передумовою такого оновлення, оскільки має справу з надметою. Проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, що викликали до життя проблематику, пов'язану з університетським культурно-освітнім простором і цілепокладанням, розглянуто в працях І. Беґа, В. Беґа та І. Малика, В. Безклубенка, В. Бітаєва, С. Гончаренка, Г. Васяновича, В. Кременя, К. Корсака, В. Курила, М. Лукашевича, В. Лугового, В. Лутая, О. Мещанинова, В. Мудрака, Н. Ничкало, М. Поповича, О. Сидоренка, О. Сухомлинської, Ю. Терещенка, С. Шейка, інших. Тому питання функціонування культурно-освітнього простору педагогічного університету в його теоретико-методологічному аспекті, зокрема в аспекті цілепокладання, потребують конкретизації.

Мета написання статті – конкретизувати цілі університетської педагогічної освіти в контексті сучасних підходів до суб'єктно орієнтованого культурно-освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Проблема деформалізації цільової спрямованості освіти, зокрема вищої педагогічної, яка, у свою чергу, визначає інші рівні освітньої системи, пов'язана і з проблемою університетської автономії, і з традиційно високим академізмом педагогічної освіти, і з

зміною культурно-освітньої парадигми, що в підсумку загострює кризові явища, пов'язані, у першу чергу, із самоідентичністю не тільки на особистісному, а й на організаційному рівні. Криза самоідентичності на рівні педагогічного університету зумовлена низкою факторів, першим з яких є молодий вік цього організаційного утворення, що, по-перше, означає низьку стабільність сформованих рис, по-друге, високу пластичність щодо змін у зовнішньому середовищі, які, відбуваючись досить стрімко, перешкоджають цілісності культурно-освітнього простору університету, націлюючи його на нескінченні інновації, за якими освіта може встигати тільки в тому випадку, коли усталені чи її форми, чи зміст. Одночасно змінюючись, конфігурація і змістове наповнення культурно-освітнього простору можуть втрачати синхронність, тобто послаблюється взаємозалежність між цими елементами, що розбалансовує як внутрішні, так і зовнішні життєзабезпечуючі структури університету, адже наступність, систематичність, системність процесу розвитку, притаманна особистості, можуть, в руслі організмних підходів до діяльності університету, характеризувати і його генезис. Крім того, проблема самоідентичності в університетському вимірі може зумовлюватися, крім віку, існуванням установок, укорінених у буття попередньої соціально-економічної формацією, задля забезпечення потреб якої і було сформовано мережу українських ВПНЗ, тобто глибокі культурні пласти, що хоч і опосередковано, через новоутворені смисли, та все ж істотно проявляються у способах організації університетського життя.

Гуманістична культурно-освітня парадигма, що повільно і складно, проте невинно відвойовує позиції у технократичній, незважаючи на видимі протиріччя, як-то: НТР-постіндустріальне суспільство, техногенність-гуманізм, що, власне, і є її рушіями, тим не менше залишає людині місце для реалізації її особистої свободи, прийняття рішень тощо. На підставі цього нами сформульовані два напрями визначення цілей університетської педагогічної освіти: 1) індивідуальний інтелектуальний розвиток майбутнього вчителя, 2) його кар'єрні орієнтації. Ці вектори цілей смислово можуть як об'єднуватися, так і протиставлятися, проте не заперечують один одного. Процес вибору напряму цілепокладання – достатньо складний, оскільки наявна одночасна діяльність особистості та організації, взаємодія різнорівневих цінностей, життєвих пріоритетів, що відбуваються в культурно-освітньому просторі системи освіти в цілому та університету зокрема.

Розглянемо обидва формулювання. Першою, яка більш очевидно відповідає зазначеним концептам культури, є мета забезпечення університетською педагогічною освітою індивідуального інтелектуального розвитку, що, без сумніву, гарантує (у випадку реалізації) ряд переваг для майбутнього професійного життя випускника: це і посилення суспільних позицій як представника інтелігенції, і зміцнення «Я-концепції», і здатність до самовиховання та подальшого саморозвитку, отже, – наявність перспектив як внутрішньо-, так і зовнішньо-орієнтованого напрямів. Виходячи із необхідності особистісно орієнтованого (Є. Бондаревська) професійного навчання та виховання, університетська педагогічна освіта створює передумови для подальшого проектування суб'єкт-суб'єктних комунікацій, індивідуалізації навчально-виховного процесу в школі, що позитивно впливатиме на якість праці випускників. З іншого боку, у сучасних умовах організації аудиторної (у школі – класно-урочної) системи реалізації особистісно орієнтованих підходів чи повністю їх [ці підходи] заперечує, переадресовуючи тьюторству, гувернерству, репетиторству тощо, чи обмежує дієвість, переставляючи акценти зі знань, компетенцій на стосунки, комунікації. Сучасний учитель повинен бути носієм низки потенціалів, що складно піддаються обчисленню, кількісній діагностиці [8]:

– потенціал взаємодії вродженої та набутої схильності до педагогічної діяльності (діючий зараз в українських педагогічних університетах селекційний підхід (вступ винятково за результатами ЗНО) не дає можливості враховувати навіть

професійно шкідливі індивідуальні особливості абітурієнтів, зокрема, проблеми з мовленням);

– потенціал особистого ставлення до професійної діяльності (наближає цілі індивідуального розвитку та кар'єрні орієнтації в точці якісних характеристик культурно-освітнього простору конкретного університету, існуючих і діючих культурних явищ, організаційної/корпоративної, мотиваційної культури. Професійна педагогічна діяльність викладачів в університеті, як і попередній досвід шкільної освіти, формують визначене смислове, емоційне наповнення майбутньої професійної педагогічної діяльності випускників, їх емоційно-оцінне ставлення до професії. Крім того, достатньо впливовими є смисли, що «живуть» в інформаційному просторі, створюваному ЗМІ);

– потенціал можливості виконання своєї роботи на тому рівні уявлень, що визначається професійною підготовкою та індивідуальним розумінням сутності педагогічного процесу (можливості задіяння цього потенціалу прямо пов'язані з рівнем розвитку університетської педагогічної науки, залученістю майбутніх педагогів до наукової діяльності, проведенням реальному, а не формально вмотивованого наукового пошуку в конкретному ВНЗ, реанімація наукового інтересу як стимулу для досліджень);

– потенціал професіоналізму, тобто ступінь інтегрованості системи набутих знань, умінь та навичок зі способами професійного мислення, прийняття рішень (кар'єрні орієнтації порівняно з інтелектуальним розвитком відкривають ширші можливості для формування цього потенціалу).

Рух у напрямі досягнення цілей індивідуального інтелектуального розвитку випускників, таким чином, є процесом культуровідповідним, оскільки «культура робить з наукою те ж, що раніше робила професія: вона відбирає з науки все життєво найнеобхідніше для того, щоб тлумачити наше існування» [7, 96].

Щодо другого напрямку цілепокладання в університетській педагогічній освіті – кар'єрних орієнтацій – то, хоча дослідни-

ки і пояснюють їх зміст як проміжну зміну між особистістю та організацією [11, 87–89], тим не менше, вона визначає шляхи соціально спрямованого саморозвитку та особистісного зростання, включаючи одночасно їх напрями та способи здійснення, тобто «інструменти», формується протягом років [9]. Отже, в університетській педагогічній освіті складно врахувати ще не усталені кар'єрні орієнтації, хоча на підставі розуміння організаційної однорідності шкіл, проєктивних поведінкових моделей, з урахуванням уже сформованого обрису «кар'єрних якорів» (усвідомлене задіяння у професійній діяльності тих особистісних цінностей, які оцінюються людиною як професійно важливі), визначених Е. Шейном, змістове наповнення яких (техніко-функціональна компетентність, загальне керівництво, самостійність і незалежність, відчуття безпеки і стабільності, підприємницька жилка, прагнення бути корисним та відданість справі, виклик/випробування сил, стиль життя) [13] ще належить адаптувати до педагогічних професій, можливе культивування відповідної мотивації. Кар'єрні орієнтації в процесі університетської педагогічної освіти можуть виявлятися спочатку як загальні професійні орієнтації (бажання в майбутньому здобути повагу колег, досягти визнання власної професійної компетентності), потім – як загальні організаційні орієнтації (прагнення до просування службовою драбиною) [12]. Перешкоджати виникненню кар'єрних орієнтацій ще під час навчання можуть внутрішні та зовнішні фактори, серед яких, у контексті цієї публікації, досить неоднозначними є впливи сутнісних якостей університету, його культурно-освітнього простору, що розширюють підготовку фахівця, реалізуючи принцип культуровідповідності та одночасно «розмиваючи» власне професійні критерії підготовленості. Неувага викладацьких колективів, педагогічної науки до цього аспекту реалізації цілей університетської педагогічної освіти приховує існування того факту, що успішність у вчительській професії може виражатися не тільки в безпосередньому викладацтві, навчанні, метафорично – «засиванні розумного, до-

брого, вічного», але й у заміщенні відповідних посад, підвищенні рівня матеріальної забезпеченості. Це може призводити до того, що молодь, не бачачи організаційних та економічних перспектив, відмовляється від педагогічної праці, ще не розпочавши її практично. Таким чином втрачається потенціал молодих, освічених людей, здатних, реалізуючи свої індивідуальні інтелектуальні можливості та втілюючи кар'єрні орієнтації, здійснити серйозний культурно-освітній прорив, по-справжньому реформувати всю освітню систему, створивши її не «за образом і подобою» уже існуючої (у кращому випадку, у гіршому – за давно застарілими вітчизняними чи зарубіжними взірцями), а відповідно до запитів часу.

Ще одним з аспектів, що його варто згадати в тематиці цілепокладання, є технологічний. Однією зі специфічних педагогічних компетентностей є високоавтоматизована навичка (деколи за характером наближається до звички) формулювання локальних професійних цілей у безпосередній діяльності, у тому числі мети заняття, близьким до цього є процес формулювання цілей у науковій діяльності викладача університету. Попри активну функціональність цих етапів цілеформування, їх технологічна роль щодо загального процесу цілепокладання не однозначна. З одного боку, педагогічна кваліфікація, передбачаючи вміння формулювати цілі, сприяє їх визначеності, конкретизації, з іншого – надаючи їм оперативного (заняття, стаття, дисертація тощо), формального (є обов'язковими) характеру, приховує за зовнішньою атрибутикою глибинний зміст цілепокладання, що включає ще й внутрішнє прийняття тих цілей, особисту переконаність щонайменше в їх існуванні, тим більше – у їх безпосередньому зв'язку із результатами професійної діяльності, що теж визначаються відразу в декількох площинах: особистості (учня, студента і вчителя, викладача); суспільства (в тому числі школи чи університету як організованих соціумів, сім'ї); науки й освіти, зокрема педагогічної, як суспільних інституцій; глобальному (на рівні систем). Аналізуючи технологію цілепокладання в освіті,

слід зауважити, що саме встановлення балансу цільових установок «замовників», їх концептуальних основ, співвідношення, точок перетину, взаємодії та вагомості цільових груп, зон відповідальності, пріоритетів тощо [10] є найскладнішим у цьому процесі, так як потребує водночас і широкомасштабності, і оперативності, а це багато в чому залежить від характеристик культурно-освітнього простору, оскільки проблема цілепокладання не стільки в тому, щоб закріпити встановлений баланс, скільки в тому, щоб забезпечити сприятливі умови для «виращування культурних смислових моделей освіти, з яких можна було б проектувати цілі освіти в її різних типах та втіленнях» [10]. Таким чином, технологічно цілепокладання в культурно-освітньому просторі педагогічного університету – це загальний проект, над яким необхідна робота всіх суб'єктів освіти.

Отже, цілепокладання технологічно може забезпечувати як етап планування роботи педагога, так і життєзабезпечення, реалізуючи педагогічне покликання, мрію. Це повною мірою стосується й університету, де цілепокладання цілей та постановка завдань, і як сповнення його місії, рух до його ідеального стану, порядку.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми. У підсумку зауважимо, що обидва цільові напрями університетської педагогічної освіти повинні втілюватися в сучасному навчально-виховному процесі, питання про можливість їх об'єднання чи протиставлення покликане, скоріше, загострити увагу на різних аспектах університетського життя, тісно пов'язаного як з існуючою патріархальною академічною традицією, так і з сучасними суспільними, економічними тенденціями.

Подальше дослідження тематики цілепокладання в університетській педагогічній освіті є перспективним з урахуванням динаміки зміни ціннісних соціальних і професійних орієнтацій разом з комплексним дослідженням культурно-освітнього простору вищої освіти у смисловій єдності «особистість – організація – система».

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Болонський вектор української педагогічної освіти / Віктор Петрович Андрущенко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: до 170-річного ювілею. Сер. 17 : Теорія і практика навчання та виховання. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 1. – С. 3–11.
2. **Андрущенко В. П.** Модернізація педагогічної освіти: проблеми теорії, методології, практики / Віктор Петрович Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – №1. – С. 5–9.
3. **Андрущенко В. П.** Освіта в пошуку нових стратегій мислення / Віктор Петрович Андрущенко // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 5–6.
4. **Андрущенко В. П.** Соціокультурна динаміка ХХІ століття: пошук пріоритетів / Віктор Петрович Андрущенко // Пам'ять століть. – 2003. – № 4. – С. 4–22.
5. **Глузман О. В.** Методологічні засади дослідження університетської педагогічної освіти / Олександр Володимирович Глузман // Психологія і суспільство. – 2008. – № 2. – С. 8 – 44.
6. **Навроцький О. І.** Інноваційні процеси в вищій школі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора соціолог. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Олексій Ігорович Навроцький. – Харків, 2006 – 36 с.
7. **Ортега-і-Гассет Х.** Місія Університету // Ідея Університету : антологія / упоряд. : М. Зубицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 67 – 107.
8. **Павлюк М. М.** Особливості професійного становлення педагога в умовах суспільних змін [Електронний ресурс] / М. М. Павлюк. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2008-1/08_Pavliuk.pdf.
9. **Провоторова Н. В.** Психологічний аналіз кар'єрних орієнтацій держслужбовців [Електронний ресурс] / Н. В. Провоторова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2009_29/15.html.
10. **Хуторской А. В.** Проблемы и технологии образовательного целеполагания [Электронный ресурс] / Андрей Викторович Хуторской // Эйдос. – Режим доступа к журналу : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>. – Дата обращения: 15.04.2013.
11. **Шейн Э.** Организационная культура и лидерство / Э. Шейн ; пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. – СПб. : Питер, 2002. – 336 с.

12. **A. W. Gouldner.** The Coming Crisis in Western Sociology. – N. – Y. : Heinemann Educational Publishers, 1971. – 528 p.

13. **E. H. Schein.** Career Anchors: Discovering your real values. – San Diego, Calif.: University Associates, 1990. – 67 p.

CITED LITERATURE

1. **V. Andrushchenko.** Bologna vector of Ukrainian pedagogical education / Viktor Andrushchenko // National Pedagogical University named after M. Drahomanov scientific review: to 170-th anniversary. – Series 17. Education and training theory and practice. – Kyiv: National Pedagogical University, 2004. – Issue 1. – P. 3–11.

2. **V. Andrushchenko.** Modernization of pedagogical education: theory, methodology and practice problems / Viktor Petrovych Andrushchenko // Higher education of Ukraine. – 2004. – No.1. – P. 5–9.

3. **V. Andrushchenko.** Education in search of new strategies of thinking / Viktor Petrovych Andrushchenko // Higher education of Ukraine. – 2003. – No.2. – P. 5–6.

4. **V. Andrushchenko.** Sociocultural dynamics of XXI century: search of priorities / Viktor Petrovych Andrushchenko // Memory of centuries. – 2003. – No.4. – P. 4–22.

5. **A. Gluzman.** Methodological bases for studies of university pedagogical education / A. Gluzman // Psychology and Society. – 2008. – № 2. – P. 8 – 44.

6. **O. Navrotskyi.** Innovation processes in higher education of Ukraine : self-referent discourse for graduation of Ed. D.: 22.00.04 «Special and branch technologies» / Oleksii Navrotskyi – Kharkiv, 2006 – 36 p.

7. **H. Ortega y Gasset.** University Mission // Idea of the University: an anthology / Compiled by M. Zubytska, N. Babalyk. Z. Rybchynska; executive editor M. Zubytska. – Lviv: Litopys, 2002. – P. 67 – 107.

8. **M. Pavliuk.** Teacher professional development features during social changes [Web site] / M. Pavliuk. – Access mode: http://novyn.kpi.ua/2008-1/08_Pavliuk.pdf.

9. **N. Provotorova.** Psychological analysis of state employees career orientations [Web site] / N. Provotorova. – Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2009_29/15.html.

10. **A. Khutorskoi.** Educational definition of objectives problems and technologies [Web site] / Andrei Khutorskoi // Eidos. – Access mode: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0822-1.htm>. Date of request: 15.04.2013.

11. **E. Schein.** Organizational culture and leadership: / E. Schein; translated from English under the editorship of V. Spivak – St. Petersburg: Piter, 2002. – 336 p.